FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINING IJTIMOIY TENGSIZLIK VA FUQAROLARARO ZIDDIYATLARNI YUMSHATISHDAGI O'RNI

Yoqubov G'olibjon Bahtiyorjon o'g'li
Telefon raqam: +998 94 502 39 72

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy tengsizlik va fuqarolararo ziddiyatlarni yumshatishdagi o'rni ijtimoiy-falsafiy metodologiya doirasida tadqiq etiladi. Muallif «fuqarolik jamiyati ziddiyatni kamaytiradi» degan umumiy da'voni tanqidiy tahlil qilib, uni aniqlashtirishni taklif etadi: hal qiluvchi o'zgaruvchi institutlarning mavjudligi emas, balki ularning tuzilish turidir. Tadqiqotda R. Patnem ajratgan ichki bog'lovchi va ko'prik hosil qiluvchi ijtimoiy kapital farqi, A. Varshneyning etnik ziddiyatlar va fuqarolik hayotiga oid qiyosiy tadqiqoti, L. Kozerning ziddiyatning funksiyalari haqidagi ta'limoti hamda R. Darendorfning ziddiyatni institutsionallashtirish konsepsiyasi metodologik tayanch sifatida qo'llaniladi. Tahlil natijasida institutlarning uchta mustaqil mexanizmi ajratiladi va guruh ichiga yopilgan tarmoqlarning ziddiyatni kuchaytirish ehtimoli asoslanadi. Yakuniy qismda samaradorlik shartlari va baholash mezonlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: fuqarolik jamiyati, ijtimoiy tengsizlik, fuqarolararo ziddiyat, ijtimoiy kapital, ko'prik hosil qiluvchi aloqalar, guruhlararo tarmoq, ziddiyatni institutsionallashtirish, ijtimoiy totuvlik, vakillik, vositachilik, ijtimoiy ishonch, mahalla, nodavlat tashkilotlar, ommaviy maydon, baholash mezonlari.

KIRISH

Fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli zamonaviy ijtimoiy falsafa va siyosiy sotsiologiyaning markaziy mavzularidan biridir. Mazkur masalaga oid adabiyotlarda keng tarqalgan qoida quyidagicha ifodalanadi: fuqarolik institutlari qanchalik rivojlangan bo'lsa, jamiyat ziddiyatlarga shunchalik kam duchor bo'ladi. Ushbu qoida intuitiv jihatdan ishonarli ko'rinadi va siyosiy hujjatlarda tez-tez takrorlanadi. Biroq uning empirik tekshiruvi ancha murakkab manzarani ochadi va mazkur maqolaning boshlang'ich nuqtasini aynan shu murakkablik tashkil etadi. Fuqarolik jamiyati tushunchasining nazariy tarixi uzoq va ziddiyatli. G. Gegel uni davlat bilan oila o'rtasidagi, xususiy manfaatlar to'qnashadigan maydon sifatida talqin qilgan. A. de Tokvil Amerika demokratiyasi haqidagi asarida ixtiyoriy uyushmalarni demokratiyaning asosiy tayanchi deb baholab, ular fuqaroni yakka holatdan chiqarib, umumiy ishga qo'shilishga o'rgatishini ko'rsatgan. A. Gramshi esa fuqarolik jamiyatini neytral maydon emas, gegemonlik uchun kurash kechadigan makon sifatida tahlil qilgan. Yu. Habermas ommaviy maydon konsepsiyasida uni jamoatchilik fikri shakllanadigan kommunikativ makon sifatida ta'riflagan. Mazkur yondashuvlarning xilma-xilligi tushunchaning o'zi bir ma'noli emasligini ko'rsatadi. Zamonaviy tadqiqotlarda masalaning operatsional yechimi ijtimoiy kapital konsepsiyasi orqali topildi. R. Patnem italyan mintaqalarini qiyoslagan ishida fuqarolik an'analari kuchli bo'lgan hududlarda boshqaruv samaradorligi yuqori ekanligini ko'rsatdi. Keyingi ishlarida esa u mazkur maqola uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan farqlashni kiritdi: ichki bog'lovchi ijtimoiy kapital guruh a'zolarini bir-biriga bog'laydi, ko'prik hosil qiluvchi ijtimoiy kapital esa turli guruhlar o'rtasida aloqa o'rnatadi. Patnemning asosiy ogohlantirishi shundan iborat: birinchi tur ikkinchisiz rivojlanganda, u guruh ichidagi hamjihatlik bilan bir qatorda guruhlararo begonalashuvni ham kuchaytiradi.

Mazkur nazariy farqlashning empirik tasdig'i A. Varshneyning tadqiqotida berilgan. Olim Hindistondagi shaharlarni qiyoslab, bir xil demografik tarkib va bir xil tashqi sharoitlarga ega bo'lgan

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

shaharlarning bir qismi jamoalararo to‘qnashuvlarga duchor bo‘lganini, boshqalari esa ularga qarshilik ko‘rsatganini aniqladi. Farqning sababi iqtisodiy ko‘rsatkichlar yoki guruhlar nisbati emas, balki fuqarolik tarmoqlarining tuzilishi bo‘lib chiqdi: to‘qnashuvlarga qarshilik ko‘rsatgan shaharlarda turli jamoalar vakillarini birlashtiruvchi kasaba uyushmalari, tadbirkorlar birlashmalari va fuqarolik tashkilotlari faoliyat yuritardi. Varshney shuningdek kundalik muloqot darajasidagi aloqalar bilan tashkilotlashgan aloqalarni farqlab, ikkinchisining barqarorlashtiruvchi ta’siri kuchliroq ekanligini ko‘rsatdi. Mazkur xulosa mazmunan muhim: u fuqarolik jamiyatining ziddiyatga ta’siri haqidagi savolni qayta shakllantirishni talab qiladi. To‘g‘ri savol «fuqarolik institutlari ziddiyatni kamaytiradimi?» emas, balki «qanday tuzilishdagi institutlar ziddiyatni kamaytiradi?» degan savoldir. Institutlarning soni va faolligi o‘z-o‘zidan ijobiy ko‘rsatkich emas: faqat o‘z guruhi manfaatini himoya qiluvchi, boshqa guruhlar bilan aloqaga kirmaydigan tashkilotlar ko‘paygan jamiyatda fuqarolik faolligi statistik jihatdan yuqori bo‘lishi, ziddiyat xavfi esa ayni paytda ortishi mumkin. Ziddiyatning o‘zini tushunishda L. Kozer va R. Darendorf asarlari muhim nazariy asos beradi. Kozer ziddiyatning funksiyalari haqidagi ishida uni faqat buzuvchi hodisa sifatida qarash noto‘g‘ri ekanligini asoslab, muayyan sharoitlarda ziddiyat guruh ichidagi birlikni mustahkamlashi va ijtimoiy tuzilmaning moslashuviga xizmat qilishi mumkinligini ko‘rsatdi. U shuningdek «xavfsizlik klapani» vazifasini bajaruvchi institutlar tushunchasini kiritdi: ular to‘plangan keskinlikni nisbatan xavfsiz shaklda chiqarishga imkon beradi. Darendorf esa ziddiyatni bartaraf etish mumkin emasligini, uni faqat tartibga solish mumkinligini ta’kidlab, institutsionallashtirish konsepsiyasini ishlab chiqdi. Darendorfning mazkur qoidasi amaliy jihatdan hal qiluvchi ahamiyatga ega. Agar ziddiyat yo‘q qilinmaydigan ijtimoiy hodisa bo‘lsa, siyosatning maqsadi uni butunlay bartaraf etish emas, balki uni qonuniy, bashorat qilinadigan va muzokara orqali hal etiladigan shaklga keltirishdir. Aynan shu vazifani fuqarolik institutlari bajaradi: ular manfaatlar to‘qnashuvini ko‘chadan muzokara stoliga ko‘chiradi. Mazkur funksiya bajarilmaganda, norozilik institutsional kanallardan tashqarida, oldindan aytib bo‘lmaydigan va ko‘pincha zo‘ravon shakllarda namoyon bo‘ladi. Ijtimoiy tengsizlik bilan bog‘liq jihat alohida tahlilni talab qiladi, chunki tengsizlik va ziddiyat o‘rtasidagi bog‘liqlik bevosita emas. Tarixiy tajriba ko‘rsatadiki, eng yuqori tengsizlik darajasiga ega jamiyatlar har doim ham eng ko‘p ziddiyatga duchor bo‘lmaydi va aksincha. Hal qiluvchi omil tengsizlikning mutlaq darajasi emas, balki uning qanday idrok etilishi: u adolatli deb qabul qilinadimi, uni yengish uchun real imkoniyat mavjudmi va u muayyan guruh mansubligi bilan ustma-ust tushadimi. Oxirgi holat — tengsizlikning guruh chegaralari bilan mos kelishi — eng xavfli konfiguratsiya hisoblanadi, chunki unda iqtisodiy norozilik guruhlararo qarama-qarshilikka aylanadi.

Fuqarolik institutlarining tengsizlikka ta’siri uchta mustaqil mexanizm orqali amalga oshadi va ularni aralashtirib yuborish tahlilda jiddiy xatoliklarga olib keladi. Birinchi mexanizm — kompensatsion: xayriya, o‘zaro yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash orqali tengsizlikning eng og‘ir oqibatlarini yumshatish. Ikkinchi mexanizm — vakillik: zaif guruhlar manfaatini ifodalash va ularning ovozini jamoatchilik maydoniga olib chiqish. Uchinchi mexanizm — vositachilik: to‘qnashuvchi manfaatlar o‘rtasida muzokara maydonini ta’minlash. Mazkur mexanizmlarning imkoniyatlari ham, chegaralari ham turlicha. Kompensatsion mexanizm tez ta’sir ko‘rsatadi, biroq tengsizlikning tuzilmaviy sabablariga tegmaydi: xayriya ocharchilikni yengillashtiradi, lekin daromadlar taqsimotini o‘zgartirmaydi. Vakillik mexanizmi uzoq muddatli ta’sirga ega, ammo u siyosiy tizimning ochiqligini talab qiladi. Vositachilik mexanizmi esa ziddiyat allaqachon yuzaga kelgan holatda ishlaydi va uning oldini olmaydi. Shu bois fuqarolik institutlarini davlatning qayta taqsimlash siyosatiga muqobil sifatida qarash metodologik xatodir — ular bir-birini almashtirmaydi, to‘ldiradi. O‘zbekiston kontekstida masalaning o‘ziga xosligi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

mahalla institutining mavjudligi bilan bog‘liq. Mahalla an’anaviy mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish shakli bo‘lib, unda qo‘shnichilik aloqalari, o‘zaro yordam amaliyoti va mahalliy nizolarni hal etish funksiyalari uyg‘unlashgan. Nazariy nuqtai nazardan u ichki bog‘lovchi ijtimoiy kapitalning kuchli namunasi hisoblanadi. Mazkur holat ham imkoniyat, ham savol tug‘diradi: qo‘shnichilik tarmoqlarining zichligi mahalliy darajadagi nizolarni hal etishda samarali vosita bo‘ladi, ayni paytda mahallalararo va guruhlararo ko‘prik aloqalarining qanday shakllanishi alohida tadqiqotni talab qiladigan masala bo‘lib qolmoqda. Mazkur masalaning yana bir jihati institutlarning rasmiy va norasmiy shakllari nisbati bilan bog‘liq. Fuqarolik faolligining sezilarli qismi ro‘yxatdan o‘tgan tashkilotlar doirasidan tashqarida — qo‘shnichilik yordami, kasbiy hamjamiyatlar, ixtiyoriy tashabbus guruhlari va raqamli muhitdagi birlashmalar shaklida kechadi. Faqat rasmiy tashkilotlarni hisobga oluvchi tahlil fuqarolik hayotining katta qismini ko‘rmay qoladi. Ayni paytda norasmiy shakllarning o‘ziga xos cheklovi ham mavjud: ular tez shakllanadi, biroq barqaror emas va ko‘pincha muzokarada vakillik qila olmaydi, chunki ularning nomidan kim gapirishi aniq belgilanmagan bo‘ladi. Maqolaning maqsadi fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy tengsizlik va fuqarolararo ziddiyatlarni yumshatishdagi o‘rnini nazariy jihatdan aniqlash va uning shartlarini belgilashdan iborat. Tadqiqot vazifalari: institutlarning tuzilish turi bilan ziddiyatga ta’siri o‘rtasidagi bog‘liqlikni asoslash; tengsizlikka ta’sir mexanizmlarini ajratish va ularning chegaralarini ko‘rsatish; samaradorlik shartlarini belgilash hamda baholash mezonlarini ishlab chiqish. Ish tizimli-strukturaviy tahlil, qiyosiy va germenevtik metodlarga tayanadi. Ilmiy yangilik institutlar samaradorligini ularning soni emas, guruhlararo bog‘lanish darajasi bilan o‘lchash tamoyilini asoslashdan iborat.

1. Tarmoq tuzilishi va ziddiyatga ta’sir: Fuqarolik tarmoqlarini ikki tipga ajratish tahlilning asosini tashkil etadi. Birinchi tip guruh ichiga yopilgan tarmoqlar: ularda a’zolik bir xil etnik, hududiy, kasbiy yoki ijtimoiy mansublik asosida shakllanadi. Ikkinchi tip guruhlararo tarmoqlar: ularda turli mansublikdagi kishilar umumiy maqsad atrofida birlashadi. Birinchi tipdagi tarmoqlar o‘z a’zolari uchun kuchli qo‘llab-quvvatlash tizimi yaratadi va bu uning shubhasiz ijtimoiy qiymatidir. Biroq ziddiyat holatida aynan shu tarmoqlar safarbarlik resursiga aylanadi: ular axborotni tez tarqatadi, a’zolarni tez yig‘adi va guruh chegarasini aniqroq qiladi. Natijada mahalliy nizo qisqa vaqtda guruhlararo to‘qnashuvga o‘sib ketishi mumkin. Ikkinchi tipdagi tarmoqlar teskari yo‘nalishda ishlaydi. Ularda shakllangan shaxsiy tanishlik va umumiy manfaat ziddiyat paytida ikki vazifani bajaradi: birinchidan, mish-mishlarni tekshirish imkonini beradi va shu orqali keskinlikning sun’iy kuchayishiga to‘sqinlik qiladi; ikkinchidan, muzokara uchun tayyor kanal taqdim etadi. Amaliyotda ikki tip ko‘pincha bir vaqtda mavjud bo‘ladi va masala ularning nisbatidadir. Guruh ichidagi hamjihatlikni inkor etish na mumkin, na zarur: u ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning tabiiy manbai hisoblanadi. Muammo faqat bir tip ikkinchisisiz rivojlanganda yuzaga keladi. Shu bois siyosat vazifasi guruh ichidagi aloqalarni zaiflashtirish emas, ular ustiga guruhlararo bog‘lanish qatlamini qurishdan iborat. Shu bois fuqarolik jamiyati rivojlanganligini tashkilotlar soni bilan o‘lchash metodologik jihatdan asossizdir. Tegishli ko‘rsatkich tashkilotlar a’zoligining guruhlararo xilma-xilligi va ular o‘rtasidagi hamkorlik zichligi.

2. Tengsizlikka ta’sirning uch mexanizmi va ularning chegaralari: Kompensatsion mexanizm eng ko‘rinadigan va eng tez natija beradigan yo‘nalishdir. Uning chegarasi esa aniq: u oqibat bilan ishlaydi, sabab bilan emas. Xayriya faoliyatining kengayishi tengsizlikning tuzilmaviy manbalarini o‘zgartirmaydi va hatto ularni ko‘zdan yashirishi mumkin. Vakillik mexanizmi chuqurroq ta’sirga ega, chunki u qaror qabul qilish jarayoniga ta’sir ko‘rsatadi. Zaif guruhlar manfaati jamoatchilik muhokamasiga olib chiqilganda, siyosiy qarorlar ularni hisobga olish ehtimoli ortadi. Mazkur

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

mexanizmning sharti ovozning eshitilishi uchun ochiq kanallarning mavjudligi. Vositachilik mexanizmi ziddiyat yuzaga kelgan paytda ishga tushadi. Uning samaradorligi vositachining ikkala tomon uchun ham ishonchli bo'lishiga bog'liq, bu esa aynan guruhlararo tarmoqlarda shakllanadigan sifatdir. Uch mexanizmning vaqt bo'yicha ta'siri ham turlicha. Kompensatsion mexanizm darhol natija beradi, vakillik mexanizmining samarasi yillar bilan o'lchanadi, vositachilik esa faqat muayyan vaziyatda ishga tushadi. Mazkur farq resurslarni taqsimlashda hisobga olinishi lozim: faqat tez ko'rinadigan natijaga yo'naltirilgan qo'llab-quvvatlash tizimi muqarrar ravishda kompensatsion yo'nalishni rag'batlantiradi va chuqurroq ishlaydigan ikki mexanizmni e'tibordan chetda qoldiradi. Uch mexanizmning birortasi ham davlatning qayta taqsimlash funksiyasini almashtira olmaydi. Soliq tizimi, ijtimoiy himoya va ta'limga kirish imkoniyatlarini tenglashtirish fuqarolik tashkilotlarining imkoniyatidan tashqarida qoladi. Shu bois ikki sohani raqobatlashuvchi emas, bir-birini to'ldiruvchi deb qarash to'g'riroqdir.

3. Ziddiyatni institutsionallashtirish va uning sharti: Darendorf asoslagan qoidaga ko'ra, ziddiyatni tartibga solish uch shartni talab qiladi. Birinchi shart tomonlarning ziddiyat mavjudligini tan olishi: inkor etilgan ziddiyat muzokara predmetiga aylana olmaydi. Ikkinchi shart tomonlarning uyushganligi: tarqoq, vakili bo'lmagan guruh bilan kelishuvga erishib bo'lmaydi. Uchinchi shart umumiy qoidalarning qabul qilinishi: muzokara jarayonining o'zi tartibga solinishi lozim. Fuqarolik institutlari aynan ikkinchi shartni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi: ular tarqoq manfaatlarni ifodalanadigan va vakillik qilinadigan shaklga keltiradi. Mazkur funksiyaning paradoksal tomoni shundaki, guruhning uyushishi qisqa muddatda ziddiyatning ko'rinishini kuchaytirishi mumkin ilgari sezilmagan norozilik endi ochiq bayon etiladi. Biroq uzoq muddatda aynan shu ochiqlik keskinlikning portlash shaklida to'planishiga to'sqinlik qiladi. Kozer ta'riflagan «xavfsizlik klapani» institutlari ham shu mantiqda ishlaydi. Jamoatchilik muhokamasi, murojaat mexanizmlari, mustaqil ommaviy axborot vositalari va kasbiy birlashmalar norozilikni muntazam, kichik dozalarda chiqarish imkonini beradi. Mazkur kanallar yopilganda keskinlik yo'qolmaydi u to'planadi va keyinchalik nisbatan ahamiyatsiz bahona bilan bir vaqtda namoyon bo'ladi.

4. Samaradorlik shartlari va baholash mezonlari: Baholashda tashkilotlar soni va o'tkazilgan tadbirlar miqdori asosiy mezon sifatida qo'llanilmaydi, chunki ular faoliyatning hajmini o'lchaydi, natijasini emas. Uning o'rniga besh mezon taklif etiladi: tashkilot a'zoligining guruhlararo xilma-xilligi; turli guruhlarni birlashtiruvchi qo'shma loyihalar ulushi; zaif guruhlar manfaatini ifodalash amaliyotining mavjudligi; mahalliy nizolarni muzokara orqali hal etish holatlari soni; hamda institutlarga bo'lgan ishonch darajasi. Baholashda alohida e'tibor talab qiladigan jihat ko'rsatkichning o'zi maqsadga aylanib ketish xavfi. Agar guruhlararo xilma-xillik hisobot mezoniga aylansa, uni formal tarzda ta'minlash yo'llari paydo bo'ladi: ro'yxatda turli guruh vakillari ko'rsatiladi, haqiqiy hamkorlik esa yuzaga kelmaydi. Shu bois miqdoriy ko'rsatkich qo'shma loyihalarning real natijalari bilan birga baholanishi lozim. Birinchi mezon eng muhimi hisoblanadi va u oddiy tekshiruvga ega: tashkilot a'zolari ro'yxatida turli hudud, kasb, yosh va ijtimoiy qatlam vakillari qanchalik keng ifodalangan. Faqat bir xil mansublikdagi kishilarni birlashtiruvchi tashkilot o'z a'zolari uchun foydali bo'lishi mumkin, biroq u jamiyat darajasidagi totuvlikka hissa qo'shmaydi. Mezonlarni qo'llashda ularning statik emas, dinamik tarzda o'lchanishi muhim. Bir marta o'tkazilgan kesim tashkilotlar tarkibini ko'rsatadi, biroq uning o'zgarish yo'nalishini ko'rsatmaydi. Guruhlararo xilma-xillikning yildan yilga ortib borayotgani yoki, aksincha, tashkilotlarning asta-sekin bir xil tarkibga yopilib borayotgani aynan shu dinamika tizimning kelajakdagi holati haqida ishonchli ma'lumot beradi. Samaradorlikning uch sharti ajratiladi. Birinchisi mustaqillik: tashkilot o'z a'zolarining manfaatini ifodalashi, tashqi buyurtmani emas; aks holda u vakillik

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

funksiyasini yo‘qotadi va formal tuzilmaga aylanadi. Ikkinchisi barqarorlik: guruhlararo ishonch bir martalik tadbirlarda emas, uzoq muddatli hamkorlikda shakllanadi. Uchinchisi — davlat institutlari bilan hamkorlik: fuqarolik tashkilotlari davlatga muqobil emas, uning ijtimoiy siyosatini to‘ldiruvchi va unga qayta aloqa beruvchi bo‘g‘in sifatida samarali ishlaydi.

XULOSA

O‘tkazilgan tahlil fuqarolik jamiyati institutlarining ziddiyatga ta’siri haqidagi umumiy da’voni aniqlashtirishni talab qiladi. Birinchidan, hal qiluvchi o‘zgaruvchi institutlarning mavjudligi yoki soni emas, ularning tuzilish turidir: guruh ichiga yopilgan tarmoqlar ziddiyat holatida safarbarlik resursiga aylanishi, guruhlararo tarmoqlar esa barqarorlashtiruvchi ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ikkinchidan, A. Varshneyning qiyosiy tadqiqoti mazkur qoidaning empirik asosini beradi: bir xil sharoitdagi shaharlarning to‘qnashuvlarga turlicha qarshilik ko‘rsatishi iqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan emas, fuqarolik tarmoqlarining tuzilishi bilan izohlanadi. Uchinchidan, tengsizlik va ziddiyat o‘rtasidagi bog‘liqlik bevosita emas. Hal qiluvchi omil tengsizlikning mutlaq darajasi emas, uning idrok etilishi va ayniqsa uning guruh chegaralari bilan ustma-ust tushishidir aynan shu konfiguratsiya iqtisodiy norozilikni guruhlararo qarama-qarshilikka aylantiradi. To‘rtinchidan, fuqarolik institutlarining tengsizlikka ta’siri uch mustaqil mexanizm kompensatsion, vakillik va vositachilik mexanizmlari orqali amalga oshadi. Ularning imkoniyatlari ham, chegaralari ham turlicha va ularni aralashtirib yuborish tahlilda xatolikka olib keladi. Beshinchidan, R. Darendorf asoslagan qoidaga ko‘ra, ziddiyat bartaraf etilmaydi u tartibga solinadi. Shu bois siyosatning maqsadi ziddiyatni yo‘q qilish emas, uni qonuniy va muzokara orqali hal etiladigan shaklga keltirishdir. Norozilik kanallari yopilganda keskinlik yo‘qolmaydi, balki to‘planadi. Oltinchidan, fuqarolik institutlari davlatning qayta taqsimlash funksiyasini almashtira olmaydi. Xayriya tengsizlikning oqibatini yengillashtiradi, uning tuzilmaviy sabablariga esa tegmaydi. Ikki sohani raqobatlashuvchi emas, bir-birini to‘ldiruvchi deb qarash metodologik jihatdan to‘g‘riroqdir. Yettinchidan, taklif etilgan baholash mezonlari ichida eng muhimi tashkilot a’zoligining guruhlararo xilma-xilligidir. Fuqarolik faolligining statistik o‘sishi o‘z-o‘zidan ijobiy natija emas: ahamiyatli bo‘lgan narsa odamlarning uyushganligi emas, ular kim bilan uyushgani masalasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ergashbaev S. O‘zbekiston sharoitida uzluksiz ta’lim tizimi orqali yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами. — 2025. — Т. 1, № 1. — С. 314—316.
2. Varshney A. Ethnic Conflict and Civic Life: Hindus and Muslims in India. — New Haven: Yale University Press, 2002. — 382 p.
3. Putnam R.D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. — New York: Simon & Schuster, 2000. — 541 p.
4. Ergashbayev S. Uzluksiz ta’lim tashkil etish orqali yoshlarning ma’naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. — 2025. — Vol. 1, № 1. — P. 10—13.
5. Putnam R.D., Leonardi R., Nanetti R.Y. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993. — 258 p.
6. Coser L.A. The Functions of Social Conflict. — Glencoe, IL: The Free Press, 1956. — 188 p.
7. Mirzaolimjon og‘li M.M., Shohbozbek E. Yangi O‘zbekistonning ta’lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. — 2025. — Vol. 16, № 01. — B. 325—328.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

8. Dahrendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. — Stanford, CA: Stanford University Press, 1959. — 336 p.
9. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere / transl. by T. Burger. — Cambridge, MA: The MIT Press, 1989. — 301 p.
10. Granovetter M.S. The Strength of Weak Ties // American Journal of Sociology. — 1973. — Vol. 78, № 6. — P. 1360—1380.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.